

Tartu Ülikool

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu õppekava

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala

Grete Maria Neppo

KINNISE LASTEASUTUSE, ASENDUSKODU JA KOHALIKU OMAVALITSUSE
KOOSTÖÖ KINNISE LASTEASUTUSE TEENUSEL VIIBIVA LAPSE TOETAMISEKS

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Dagmar Narusson, PhD

Tartu 2020

Autorideklaratsioon

Käesolevaga kinnitan, et olen koostanud bakalaureusetöö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjandusallikad ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Grete Maria Neppo

28.05.2020

ABSTRACT

„Collaboration between closed child care institution, foster home and local government to support a child in closed child care institution service“

Closed child care institution service was created in 2018 when the old Juvenile Sanctions Act from 1998 was abolished. The service is for 12-17 years old children with mental disorders and behavioral problems. Therefore it is a rather new service.

The aim of this bachelor thesis is to investigate the collaboration of closed child care institution, foster home and local government to support a child in closed childcare service. For the research I conducted five interviews: two with local governments' child protection workers, two foster homes' workers and one worker of a closed child care institution.

In the first part of the thesis I give an overview of the arrangement of closed child care institution service, the arrangement of the foster care system of Estonia and the work of child protection system. I also explain collaboration theories and give an overview of the specificities of children living in foster care. In the second part I introduce the research methodology and in the third part of the thesis I give an overview of the results.

As a result of the research, I learned that collaboration between the network surrounding the children is mostly good and professional. There are problems with foster homes, where the workers tend to be not interested and active network partners when it comes to the children in closed child care institution. I also found that there is a lack of support and collaboration after children live the institution which can lead to relapse.

SISUKORD

ABSTRACT	3
SISSEJUHATUS	5
1. Laste sotsiaalse arengu toetamine ja teenuste osutajate koostöö	6
1.1. Asendushooldusteenus Eestis	6
1.2. Kinnise lasteasutuse teenus	7
1.4. Kohaliku omavalitsuse lastekaitseüksus Eestis	8
1.5. Koostöö ja võrgustikutöö	9
1.6. Asendushooldusteenusel olevate laste eripärad ja vajadused	12
2. Metoodika	14
2.1. Metoodika valik	14
2.2. Uurimuses osalejad	15
2.3. Uurimuse eetiline aspekt	15
2.4. Uurimuse käik	16
3. Tulemused ja arutelu	16
3.1. Intervjueeritavate tööalane kokkupuude kinnise lasteasutuse teenusega	16
3.2. Lapse suunamine kinnisesse lasteasutusse	17
3.3. Lapse kohanemine kinnises lasteasutuses	19
3.4. Võrgustiku liikmed ning nende roll lapse elus	20
3.5. Koostöö kinnise lasteasutuse teenusel viibiva lapse võrgustikuga	22
3.6. Koostöö positiivsed aspektid ja probleemolukorrad	24
3.7. Lapse lahkumine kinnise lasteasutuse teenuselt	26
4. Arutelu	28
Kokkuvõte	31
Kasutatud kirjandus	33

SISSEJUHATUS

Kinnise lasteasutuse teenus loodi 2018. aastal, kui kaotati alaealiste mõjutusvahendite seadus ning uuendati sotsiaalhoolekande seadust (Sotsiaalkindlustusamet, i.a). Pragune teenus on eksisteerinud veidi üle aasta ning seda on uuritud üsna vähe, kuid koostööd spetsialistide vahel on puudutatud erinevates lõputöödes (Konks, 2019 ja Noorkõiv, 2016), aga sügavamalt seda uuritud pole.

Koostöö lapse võrgustikuliikmete vahel on äärmiselt oluline, et laps suunata õiguskale teele ning et temast kasvaks vastutustundlik kodanik. Asenduskodus elavad lapsed vajavad selleks erituge nende tausta tõttu. Maarjamaa hariduskolleegiumis on vähe õpilasi, kes elavad kodus ja seal on palju asenduskodudest pärit lapsi (Nagel ja Palgi, 2019). Seega on oluline uurida asenduskodulapsi ümbritsevat võrgustikku ja nendevahelist koostööd.

Olles töötanud Maarjamaa hariduskolleegiumis kasvatajana, olid minu hoolealusteks peamiselt just asenduskodudes elavad lapsed. Nendega töötades sain aru, et nende võrgustik ja vajadused erinevad suuresti n-õ tavapere lastest. Mind hakkas huvitama, kuidas nende ümber olev võrgustik teeb koostööd, sest lapse ümber oli mitmeid erinevaid spetsialiste. Varasemalt pole uuritud, kuidas toetatakse kinnise lasteasutuse teenusel viibivaid asenduskodulapsi.

Minu bakalaureusetöö eesmärk on uurida kinnise lasteasutuse, asenduskodu ja kohaliku omavalitsuse vahelist koostööd ja koostöövajadusi asenduskodust pärit lapse heaolu toetamisel.

Töö esimeses osas annan ülevaate asendushooldusteenuse, kohaliku omavalitsuse lastekaitseüksuse ja kinnise lasteasutuse tööülesannetest ning rollist lapse heaolu tagamisel. Samuti kirjeldan koostöö ja võrgustikutöö rolli ja olemust lapse toetamisel ning asenduskodus elavate laste eripärasid. Töö teises osas kirjeldan uurimuse metoodikat. Kolmandas osas esitan uurimuse tulemused ning neljandas peatükis arutelu, kus tõlgendan saadud tulemusi. Töö lõppeb kokkuvõtte ja soovitusetega. Bakalaureusetöö raames tehtud uurimuse tulemused võivad kasulikud olla lastekaitsetöötajatele, asendushooldusteenuse korraldajatele ning kinnise lasteasutuse teenuse korraldajatele ning teistele asenduskodulastega kokku puutuvatele spetsialistidele.

1. Laste sotsiaalse arengu toetamine ja teenuste osutajate koostöö

Selles peatükis kirjeldan Eesti lastekaitseüsteemi, asendushooldusteenuse korraldust ja kinnise lasteasutuse teenust ning annan ülevaate koostöö ja võrgustikutöö olemusest. Samuti kirjeldan asendushooldusel olevate laste eripärasid.

1.1. Asendushooldusteenus Eestis

Asendushooldusteenus on lapse põhivajaduste täitmine peresarnastes tingimustes, turvalise ja arengut toetava keskkonna loomine ja lapse ettevalmistamine iseseisvaks eluks täiskasvanuna; teenust pakub kohalik omavalitsus ning see on rahastatud riigieelarvest (Sotsiaalhoolekande seadus, 2015). Teenust osutatakse asenduskodus, perekodus või hooldusperes. Vanemliku hoolitsuseta last on võimalik teatud tingimustel ka lapsendada. Asendushooldusteenusele on sotsiaalhoolekande seaduse (2015) järgi õigus lapsel, kui

- 1) tema perekonnal on puuduseid lapse kasvatamisel ning see seab ohtu lapse elu, tervise või arengu või laps ise oma käitumisega need ohtu seab,
- 2) eelnevad perekonna ja lapse toetamiseks kasutatud tegevused ja abinõud pole osutunud sobivaks,
- 3) lapse eraldamine toimub lapse huvides.

Asendushooldusteenusel olevad lapsed on sageli pärit peredest, kus vanematel puuduvad vanemlikud oskused, laps on jäetud hooletusse ning sageli kannatanud ka väärkohtlemise eri vorme (Atwool, 2006). Lastel, kes tulevad ebastabiilsest keskkonnast, on sageli kiindumushäire või ebaloomulik vaade ning arusaam suhetest, samuti negatiivne minapilt ja eelarvamused teiste inimeste kohta (Atwool, 2006). Negatiivseid suhteid puudutavad kogemused mõjutavad laste suhtumist ning oskust luua ja hoida terveid ning positiivseid suhteid tulevikus.

Kui laps on perest eraldatud ning suunatakse asendushooldusteenusele, on asenduskodul oluline ülesanne muutuda lapse jaoks turvaliseks kohaks (Sotsiaalministeerium, 2014). Asenduskodu töötajatel on kohustus lastekaitse seaduse järgi (2018) õpetada lapsele sotsiaalseid oskusi ja näidata positiivsete suhete olulisust – asenduskodu peab saama lapsele koduks. Selle jaoks on olulised nii asenduskodu töötaja professionaalsed oskused, töötajate arv ning laste arv asenduskodus või perekodus. Nii nagu kõigile lastele, on perest eraldatud lapsele eriti oluline

individuaalne lähenemine. Üks põhjustest, miks laps ei saa asenduskodus piisavalt individuaalset tähelepanu võib olla see, et asendus- või perekodus on liiga palju lapsi – Lasteombudsmani analüüsis asendushooldusteenuse kohta (2013) selgus, et paljudes asenduskodudes üle Eesti on lapsi lubatust rohkem. Selle tõttu võib laps ilma jääda peresarnasest keskkonnast, mis on tema arengule oluline. 2018. aastal oli asendushooldusteenusel 801 last (Õiguskantsler, i.a).

Asenduskodu töötajate tööülesanded sõltuvad nende ametikohast. Asenduskodu juhataja tegeleb administratiivse poolega, milleks on asenduskodu finants, töökorraldus ning aruandlus. Asenduskodu sotsiaaltöötaja tegeleb laste juhtumikorraldusega, kasvatajad ja perevanemad teevad vahetut tööd lastega, milleks on igapäevane elukorraldus. Perekodus on perevanem ööpäevaringselt vähemalt viis päeva järjest koos lastega ning asenduskodus töötavad kasvatajad, kes käivad tööl graafiku alusel (Sotsiaalministeerium, i.a).

1.2. Kinnise lasteasutuse teenus

Kinnise lasteasutuse teenus (KLAT) on ööpäevaringne teenus, mida osutatakse alaealistele, kelle vabadust on piiratud kohtumäärusega, kes on ohuks teiste ja enda elule ja tervisele ning seda pole võimalik teiste meetmetega parandada (Sotsiaalhoolekande seadus, 2015). Eelmainitud seaduse järgi on teenuse eesmärgiks toetada lapse igakülgset arengut, et peale teenuselt lahkumist saaks elada täisväärtuslikku elu ilma teisi ja ennast kahjustava käitumiseta.

Eestis pakuvad kinnise lasteasutuse teenust Rakvere Lille kodus SA Hoolekandeteenused, mis on suunatud mõõduka või raske intellektipuudega ning käitumishäirega lastele (Sotsiaalkindlustusamet, i.a) ning Maarjamaa Hariduskolleegium, mis on suunatud psüühikahäiretega ning käitumisprobleemidega lastele (Maarjamaa Hariduskolleegium, 2019).

Rakveres on kuus kohta KLATi suunatud lastele (SA Hoolekandeteenused, i.a), Maarjamaa Hariduskolleegiumis on nende arengukava järgi maksimaalne õpilaste arv 84, sellest 36 Emajõe õppekeskuses Kaagvere külas ning 48 Valgejõe õppekeskuses Tapal (Maarjamaa Hariduskolleegium, 2019). Sarnaselt asendushooldusteenusele, elavad ka Maarjamaa hariduskolleegiumis olevad lapsed kuuestes rühmades.

Kinnine lasteasutus pakub põhiharidust ning mitmeid vaba aja veetmise võimalusi: Maarjamaa hariduskolleegiumis on lastel võimalus käia erinevates huviringides nii koolis (nt savitöö, võrkpall, muusika) kui ka koolist väljaspool (Feofanova, Vaiksaar ja Välba, 2018).

Lisaks huviringidele saavad lapsed kasutada kooli raamatukogu, sportimisvõimalusi (spordi- ja jõusaal, staadion, discgolf jms). Kooli kasvatuspedagoogid, kes vastutavad laste tundidevälise aja eest, organiseerivad rühmasisesid grupitoid, mille eesmärgiks on õpetada lastele sotsiaalseid ja muid eluks vajaminevaid oskusi (Feofanova jt, 2018). Samuti organiseeritakse nii kasvatajate kui õpetajate poolt väljasõite loodusesse, muuseumitesse, kinno ja teatrisse, mille eesmärgiks on peamiselt sotsiaalsete ja kultuuriliste pädevuste arendamine (Maarjamaa Hariduskolleegiumi ametijuhendid, 2020). Kõik need tegevused peavad lõpuks andma tulemust, et laps tahab ja soovib oma käitumist kontrollida ning et ta hoiab ilma piiranguteta kõrvale riskikäitumisest (Nikonov, 2016).

Igal lapsel on rühmade kaupa sotsiaalpedagoog või sotsiaaltöö spetsialist, kes vastutab võrgustikutöö, laste heaolu ning rühma töötajate ning töökorralduse eest (Maarjamaa Hariduskolleegiumi ametijuhendid, 2020). Sotsiaalpedagoog ning kasvatajad hindavad laste arengut ning vastavalt sellele planeeritakse tegevusi ning toetavaid meetmeid (Maarjamaa Hariduskolleegiumi ametijuhendid, 2020). Lapse arengu hindamine on oluline ka kohalikule omavalitsusele ning lapse perele või asenduskodule, et nad oleksid teadlikud, mida koolis tehakse ja kuidas teenusel viibimine last mõjutab. Võimalusel osalevad kasvatajad ka võrgustikukohtumistel, sest nemad viibivad lastega kõige rohkem koos ning näevad lapse arengut vahetult ning saavad vahetut tagasisidet anda lapse võrgustiku liikmetele. Kooli personali suureks ülesandeks on julgustada last hoidma kontakti ja suhtlema oma pereliikmetega, asenduskodu puhul perevanematega ning päritoluperega, et ei katkeks usalduslik suhe kinnise lasteasutuse teenusel viibimise ajal (Maarjamaa Hariduskolleegiumi ametijuhendid, 2020).

1.4. Kohaliku omavalitsuse lastekaitseüksus Eestis

Lastekaitseaduse (2018) järgi on lastekaitse defineeritud järgmiselt: „Lastekaitse on lapse õiguste ja heaolu tagamiseks käesolevas seaduses sätestatud põhimõtteid järgivate tegevuste, toetuste, teenuste ja muu abi (edaspidi koos *meetmed*) kogum.“ Lastekaitset korraldavad eelmaintud seaduse järgi Eestis riiklikul tasandil vabariigi valitsus, lastekaitse nõukogu, sotsiaalministeerium ja sotsiaalkindlustusamet, kohalikul tasandil aga kohalik omavalitsus.

Kohalik omavalitsus tagab läbi klienditöö, erinevate projektide ja programmide (st ennetustöö), teabe kogumise laste ja perede heaolu ning vajaduste kohta ning järelevalve enda haldusalas elavate laste heaolu ja õiguste olemasolu (Lastekaitseadus, 2018).

Lastekaitsetöötaja on vastava kõrgharidusega ning peab kahe aasta jooksul peale ametisse asumist omandama sotsiaaltöötaja kutse spetsialiseerumisega lastekaitsele (Lastekaitseseadus, 2018). Sotsiaaltöötaja kutsestandardi tase 6 (2019) järgi on lastekaitsetöötaja kompetentsid ja tööülesanded ennetustöö võrgustikega, abivajava ning hädas oleva lapse märkamine ja abistamine, lapse heaolu hindamine, kriisiolukorras korraldab lapse ja pere kiire abistamise, lapse nõustamine, eestkostelaste tegevuste teostamine, lepitusprotsessi koordineerimine, lapse esindamine menetlustes, juhtumiplaani korraldamine ning vastavalt vajadusele lapse paigutamine turvakodusse või asendushooldusele paigutamine, perekonna toetamine, järelhooldus asendushoolduselt, erikoolist või vanglast lahkunud noorele ja lapsendamistoimingud (SA Kutsekoda, 2019) ning tase 6 standardi järgi on lastekaitsetöötajal bakalaureusekraad või rakenduslik kõrgharidus.

Peale seaduste, kõrghariduse ning kutsestandardi annab omad raamid sotsiaalala töötajatele ka eetikakoodeks ning sotsiaaltöö eetika põhimõtted. Eetikakoodeksi (2005) eesmärgiks on toetada sotsiaalala töötajat ja see täiendab seadustes kehtestatud. 2018. aastal koostas Rahvusvaheline Sotsiaaltöö Kõrgkoolide Assotsiatsioon dokumendi „Eetika põhimõtted sotsiaaltöös“, mis on loodud toetama sotsiaaltöötajat tema pürgimustes võimalikult eetilise praktika poole (Selg, 2019). Eetikapõhimõtted väärtustavad kõiki inimesi, kellega sotsiaaltöötaja tegeleb ning on oluline, et sotsiaalvaldkonna töötaja jälgiks neid tervikuna, mitte osade kaupa (Selg, 2019).

Lastekaitsetöötaja konkreetsed vastutusvaldkonnad ning ülesanded sõltuvad omavalitsusest (Lastekaitseseadus, 2018). Suuremates linnades on üldiselt iga piirkond ära jagatud sotsiaalvaldkonna spetsialistide vahel. Spetsialistid kannavad erinevaid ametinimetusi. Omavalitsuses võivad olla eraldi ametnikud, kes teatud valdkondade eest vastutavad. Lastekaitsetöötajate, kes vastutavad enda piirkonna asendushoolduse eest, peamised tööülesanded on asendushooldusteenusel olevate laste juhtumikorraldus, suhtlus laste, asenduskodude töötajatega ja laste päritoluperedega, eestkoste ning hooldusõiguse küsimused ja lapse esindamine kohtus.

1.5. Koostöö ja võrgustikutöö

Koostöö defineerimiseks on palju võimalusi. Igapäevases ja üldises kasutuses tähendab see kahe või rohkema inimese koos töötamist ühise eesmärgi saavutamiseks ning sügavamad

tähendust sellele ei antagi. Sotsiaalvaldkonnas on aga oluline koostöö tegemine, sellele sügavama tähenduse andmine ja see, et kõik osapooled saaksid koostööst ühtmoodi aru.

Koostööd on erinevad teadlased defineerinud erinevalt. Lindberg (2009, viidatud Basic, 2018 kaudu) on öelnud, et eduka koostöö jaoks peab olema kindel juhtfiguur, võrgustiku liikmetel on hästi piiritletud funktsioonid, mis on asjakohased, organisatsioonid või asutused on ühes asukohas (peamiselt ühes omavalitsuses), administratiivne ja poliitiline juhtimine ning finantseerimine on koordineeritud, on olemas vastastikune austus ja usaldus, teostatakse ühist töötajate koolitamist ning eksisteerib majanduslik või seadusandlik huvi. Sotsiaalvaldkonnas ei saa piirduda üksnes eeltooduga, kuna selles on võrgustikutöö väga erinevate inimeste ja asutuste vahel möödapääsmatu. Eriti on see keeruline kinnise lasteasutuse teenuse puhul, kus need komponendid puuduvad, sest asutused ei asu ühes asukohas ning eri asutuste töötajate ühist koolitamist ei ole võimalik teostada.

Bedwell jt (2012) defineerivad koostööd järgmiselt: koostöö on arenev protsess, kus kaks või enam sotsiaalset üksust osalevad aktiivselt ja vastastikku ühistes tegevustes, et saavutada vähemalt üks ühine eesmärk.

Bedwelli jt (2012) definitsiooni järgi koosneb koostöö eri komponentidest:

- 1) koostöö on aktiivne protsess, mis areneb ja muutub aja jooksul.
- 2) Koostöö vajab kahte või enam sotsiaalset üksust, milleks võib olla indiviid, meeskond, osakond või organisatsioon (sh eri meeskonnad ühe organisatsiooni sees).
- 3) Koostöö on vastastikune, st et iga osapool panustab aktiivselt mingisse osasse protsessi mingil teatud ajal.
- 4) Koostöö on ühine otsustamise protsess, kuhu iga osapool peab sisendit andma.
- 5) Koostöö olemuseks on pühendumus vähemalt ühe ühise eesmärgi saavutamisele.

Käesolevas töös kasutan koostööst ja selle eri külgedest rääkides seda definitsiooni ja selle komponente.

Eesti sotsiaaltöö praktikas on suur roll võrgustiku- ja koostööl (Lastekaitseseadus, 2018). Sageli on ühise eesmärgi nimel korraldatud ümarlaadid või võrgustikukohtumised. Kuigi näost näkku kohtumised on probleemolukordade lahendamiseks vajalikud, siis pole see võtmeosa koostöös. Partnerid peavad üksteist mõistma, samuti peab mõistma teiste töömetoodikat, sihte, eesmärke ja motivatsiooni või selle puudumist (Basic, 2018).

Eduka koostöö üks omadustest on kollektiivne identiteet (Hardy, Lawrence ja Grant, 2005). Kollektiivne identiteet on indiviidide või gruppide loodud interaktiivne ja jagatud identiteet,

mis on orienteeritud tegutsemisele ning võimaluste ja piirangute väljale, kus tegutsemine aset leiab (Melucci, 1989). Sama allika järgi võtab sotsiaalvaldkonnas endale kollektiivse identiteedi grupp spetsialiste, kes soovivad abistada klienti. Kuigi spetsialistid töötavad erinevates asutustes (nt kool, kohalik omavalitsus, haigla, noortekeskus) saavad nad võtta rolli koostöövõrgustikus, mis on organisatsioonide ülene ning mille eesmärk on lapse või muu kliendi mitmekülgne, terviklik ja kooskõlastatud toetamine.

Efektiivne organisatsioonidevaheline koostöö annab tõenäoliselt rohkem tulemusi kui partnerid loovad endale kollektiivse identiteedi (Hardy jt, 2005). Sama allika järgi selleks, et koostöö oleks efektiivne, peavad partnerid osalema vestlustes, mis kutsuvad esile ressursse ja et mõista sügavamalt probleemi. Hardy jt (2005) järgi on need vestlused ühised konstruktsioonid, mis toimuvad, kui partnerid teevad kokkuleppeid arvestades probleemolukorra põhjuseid, eeldusi ja potentsiaalseid lahendusi, mille ümber koostöö on korraldatud. Sotsiaalvaldkonnas võib nendeks olla nii võrgustikukohtumised või ümarlauad, kus arutatakse kliendiga seotud probleemolukordi, aga ka lihtsalt infovahetus.

Partnerite vestlused on üliolulised kollektiivse identiteedi loomises ja taasloomises ning selle tulemuseks on koostöö kui fenomeni konstrueerimine ja taaskonstrueerimine (Basic, 2018). Kollektiivne identiteet esindab ühendust, mis seob erinevate professionide esindajad justkui üheks „tähtkujuks“ kokku ja eduka koostöö aluseks on organisatsioonidevahelise koostöö identiteetide disain (Hardy jt, 2005). Spetsialisti professionaalne identiteet tuleb välja koostöös teiste asutustega, kus kõigil spetsialistidel on oma identiteet ning need identiteetid täiendavad üksteist (Basic, 2018).

Organisatsioonilise produktiivsuse ja seeläbi ka eduka koostöö tekitab usaldus ja motivatsioon, mis omakorda tekivad suhtlusest (Basic, 2018). Selleks, et edukalt teha koostööd, abistada ning toetada klienti, on oluline usaldus eri institutsioone esindavate spetsialistide vahel. On oluline, et see suhtlus oleks pidev, ei katkeks ja kaasatud oleksid kõik spetsialistid. Lapse toetamiseks on vajalik, et kõik teda ümbritsevad spetsialistid oleksid teadlikud lapse taustast, sh asendushooldusel viibimine, erivajadused jms (Day, Somers, Darden ja Yoon, 2015). Kuna laps viibib suure osa ajast koolis, on eriti oluline, et koolis töötavad spetsialistid (nõustajad, psühholoogid, sotsiaalpedagoogid, õpetajad, aga ka muu tugipersonal) suhtleksid lapsega, tema perega ning vajaduse korral sotsiaaltöötajatega (Day jt, 2015). Eesti kontekstis kehtib see pigem üldhariduskoolide puhul, kus on oluline toetust või abivajavat last varakult märgata, et ennetada probleeme ja riskikäitumist.

Eri uuringutes (Day jt, 2015, Noonan jt, 2012) on ilmnenu, et koolis töötavate tugispetsialistide ning sotsiaaltöötajate vaheline kommunikatsioon ja infovahetus on puudulik ning toimub ainult hädaolukorras, kui lapsel on juba mõni väga tõsine probleem. Mõlemast uuringust selgub, et koolide tugispetsialistid pole rahul sotsiaaltöötajatega, sest nemad ei jaga tugispetsialistide arvates neile olulist informatsiooni lapse kohta ning vastupidi. Noonani jt (2012) järgi soovivad kooli töötajad teada, et laps on asendushooldusel seoses turvalisuse ja sobivate teenuste valikuga, sotsiaaltöötajad aga arvavad, et see viib sildistamiseni õpetajate ja kaasõpilaste poolt, et lapsel on käitumishäire või hariduslik erivajadus. Kuigi mõlemad institutsioonid töötavad konfidentsiaalsuse põhimõttel, siis on oluline jagada piisavalt informatsiooni, et lapse heaolu oleks tagatud. Samas tuleb tähele panna, et eelmainitud uuringud on tehtud Ameerika ühendriikides ja Eesti kontekstis ei pruugi nii olla. Lastekaitseaduse (2018) järgi on kõigil osapooltel kohustus teha koostööd, et tagada lapse heaolu, ka lasteombudsman on asenduskoduteenuse analüüsis (2013) andnud soovitusi, et võrgustikuliikmed peavad juhtumikorralduses tegema koostööd.

Eduka koostöö võtmeks on lapse ja tema vajaduste esiplaanile panek (Hesjedal, Hetland ja Iversen, 2015) ning võrgustikuliikmete vaheline võrdsus olenemata ametikohast ja professionaalsest taustast. Kui spetsialistid on pühendunud ja entusiastlikud lapse toetamisel ja abistamisel, on ka koostöö edukam (Hesjedal jt, 2015). Sama uuringu järgi on oluline ka spetsialistide vaheline sõbralik ja toetav õhkkond – kui spetsialist tunneb, et ta on kohtumisele oodatud ja tahetud, siis toimub ka parem koostöö. Ødegårði (2009) järgi on interprofessionaalse koostöö puhul olulised aspektid motivatsioon, grupi juhtimine, sotsiaalne toetus ja organisatsioonikultuur. Võrgustiku tasemel on kõige olulisemad just juhtimine ja sotsiaalne toetus, seda eriti keeruliste juhtumite puhul (Ødegård, 2009).

1.6. Asendushooldusteenusel olevate laste eripärad ja vajadused

Lapsepõlv ja selle stabiilsus mõjutab hilisemat elu ja iseseisvust. Kiindumusteooria (Bowlby, 1969) järgi tekib lapsel kiindumussuhe esimese kolme eluaasta jooksul temaga kõige lähedamal asuva isikuga, kes lapse eest hoolitseb, st tavaliselt emaga. Kui lapsel pole väiksesena sellist kiindumussuhet olnud, on tal keeruline luua usalduslikke suhteid teiste inimestega, st tal puudub kiindumuskäitumine (Bowlby, 1969). Kiindumuskäitumine on läheduse saavutamine või säilitamine teise, tavaliselt tugevama ja/või targema, inimesega (Bowlby, 1979). Kuigi see

on eriliselt nähtav just varases lapsepõlves, siis Bowlby (1979) sõnul kirjeldab kiindumuskäitumine inimese tervet elu „hällist hauani“. Seega esmased suhted, eriti seoses hoolitsemisega mõjutavad inimese suhteid tulevikus. Kui inimesel on varases lapsepõlves olnud positiivsed ja turvalised suhted, siis oskab ta neid luua ka vanemas eas ja vastupidi.

Pikaajalisel asendushooldusel viibib laps kui tema vanem on surnud, vanemale on piiratud teovõime tõttu eestkostel, hooldusõigus on peatatud, piiratud või täielikult ära võetud või kui laps on vanematest eraldatud (Sotsiaalkindlustusamet, 2018).

Eesti lastekaitstes on lapse perest eraldamine siiski kõige viimasem ning ekstreemsem variant. Seda tehakse juhul, kui kõik teised pere toetamise meetodid pole tulemuslikud olnud ning kui see on lapse parimates huvides (Sotsiaalkindlustusamet, 2018). Laps eraldatakse perest, kui ta on vaimselt, füüsiliselt ja/või seksuaalselt väärkoheldud, hooletusse jäetud või muudel põhjustel, mis takistavad vanematel oma laste eest hoolt kanda (Jones jt, 2011). Seega on võimalus, et asendushooldusteenusele suunatud laps on kiindumushäirega.

Hodgkin ja Newell (2007) nendivad, et suhted vanematega on küll olulised, aga ei saa alahinnata suhteid ka teiste sugulastega. Õed-vennad ja vanavanemad on lapse identiteedi kujunemisel sama olulised, kui mitte olulisemad kui vanemad (Hodgkin jt, 2007). Kui sama perekonna lapsed on perest eraldatud, siis on oluline, et nad saaksid ka asenduskodus koos elada, st kui asenduskodul on perekodude süsteem, siis õed-vennad saavad koos elada ühes perekodus. Lasteombudsmani (2013) asendushooldusteenuse analüüsist selgub, et pooltes asenduskodudes ei ela õed-vennad koos. Osad kohalikud omavalitsused on analüüsi järgi leidnud, et suhtlemine õdede-vendadega on laste enda teha ja asenduskodul ning kohalikul omavalitsusel pole kohustust nende suhtlust korraldada.

Asendushooldusteenusel oleva lapse jaoks on oluline stabiilsus ja turvatunne ning seda tekitavad asenduskodu töötajad. Positiivne suhe tekib, kui on lapse ja töötaja vahel on lähedus, turvalisus, igapäevane suhtlemine ja usaldus (Rabley, 2014). Läheduse all mõistetakse siin ajalist lähedust, st lapsel on parem suhe nende töötajatega, keda ta kõige tihedamini näeb. Turvalisuse puhul on oluline nii füüsiline kui vaimne turvalisus, enda ruum, kaitsmine halva eest ja lohutamine, kui lapsel on halb tuju (Rabley, 2014). Sama uuringu järgi on oluline, et laps suhtleks asenduskodu töötajatega, enamasti on lapsel üks või kaks töötajat, kellele ta rohkem enda asju räägib; laste jaoks on oluline, et töötajad usaldaksid neid oma otsuseid tegema, see aitab kaasa vastastikuse usaldussuhte tekkele.

Efektiivne suhtlemine ja usalduse tekkimine on asendushooldusel olevatele lastele keeruline varasemate elukogemuste pärast ja seetõttu peab lapsi toetama ja julgustama positiivseid suhteid looma.

2. Metoodika

Selles peatükis kirjeldan uurimismeetodi valikut, andmete kogumist ja analüüsi. Samuti selgitan uurimuse käiku.

2.1. Metoodika valik

Otsustasin uuringu tegemiseks kasutada kvalitatiivset uurimismeetodit, sest see aitab kõige paremini tunda õppida ja mõista uuringus osalenud inimeste kogemusi. Uuringu tegemist alustades plaanisin tugineda fenomenoloogilise uurimuse põhimõtetele. Fenomenoloogilise uuringu eesmärgiks on tuua esile inimese vahetu kogemus (Laherand, 2008) ning valisin selle, sest intervjuueeritavate kogemused on erinevad. Kuna fenomenoloogiline uurimus käsitleb inimese kogemusi ning see tuleb välja ehedana, peab uurija jätma kõrvale enda oletused ja eelarvamused (Laherand, 2008). Andmete kogumisel on oluline, et uurija mõju uuritavale ja tema poolt esile toodud kogemustele oleks võimalikult väike ning seetõttu on oluline, et küsimused oleksid avatud (Laherand, 2008). Intervjuusid tehes selgus, et ma ei suuda kõrvale jätta enda kogemusi kinnise lasteasutuse ja asenduskodulastega, seega jätsin fenomenoloogilise käsitluse kõrvale ja otsustasin kasutada andmete analüüsimiseks kvalitatiivset sisuanalüüsi.

Kvalitatiivne sisuanalüüs annab võimaluse uurida teksti sisu ja kontekstilisi tähendusi (Laherand, 2008). Kvalitatiivne sisuanalüüs võimaldab keskenduda teksti peamistele seisukohtadele ning annab võimaluse uurida n-ö ridade vahelt, st uuritava teksti vihjeid, eesmärke ja kavatsusi (Kalmus, Linno ja Masso, 2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs annab võimaluse uurida nii üldisi seisukohti kui ka harvaesinevaid nähtusi (Kalmus jt, 2015).

Intervjuud olid poolstruktureeritud, st toetusin eelnevalt ette valmistatud intervjuukavale, samas jätsin intervjuueeritavatele vabaduse vestluse käiku suunata. Kõiki küsimusi ei pidanud küsima, sest intervjuueeritavad jõudsid ise neile vastata.

Intervjuukava oli jaotatud neljaks alateemaks: intervjueeritava professionaalne profiil, koostöö KLATi arvatud laste võrgustiku partneritega, koostöö KLATil olevate laste hariduse omandamise ja elukorralduse küsimustes ja tavaellu naasmine/rehabiliteerimine.

Minu bakalaureusetöö eesmärk on uurida kinnise lasteasutuse, asenduskodu ja kohaliku omavalitsuse vahelist koostööd ja koostöövajadusi asenduskodust pärit lapse heaolu toetamisel.

Lähtuvalt töö eesmärgist seadsin uurimisküsimused, mis on järgmised:

- 1) Kuidas ja kellega tehakse koostööd lapse suunamisel kinnisesse lasteasutusse?
- 2) Kuidas ja kellega tehakse koostööd perioodil, mil laps viibib kinnise lasteasutuse teenusel?
- 3) Millised on koostöö positiivsed aspektid ja arengukohad?
- 4) Kuidas ja kellega tehakse koostööd peale lapse lahkumist kinnise lasteasutuse teenuselt?

2.2. Uurimuses osalejad

Uurimuses osales viis spetsialisti: kaks kahe erineva kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajat, kaks kahe erineva asenduskodu töötajat ning üks kinnise lasteasutuse töötaja. Siinkohal on tegemist mugavusvalimiga, st intervjueerisin inimesi, kes olid mulle lihtsalt ligipääsetavad (Lagerspetz, 2017). Valisin konkreetsed intervjueeritavad nende ametikohtade ja töökogemuste põhjal, st nad on eksperdid. Mõlemad lastekaitsetöötajad on praegusel ametikohal töötanud umbes poolteist aastat. Üks asenduskodu töötaja on oma ametikohal olnud kaks aastat, teine seitse aastat. Kinnise lasteasutuse töötaja on seal töötanud kolm aastat.

2.3. Uurimuse eetiline aspekt

Kuna intervjueeritavad rääkisid oma kogemustest, siis tuli intervjuude käigus juttu konkreetsetest juhtumitest ja lastest. Sellel põhjusel ma ei lisa tööle intervjuude transkriptsioone ning esitan tulemused nii, et intervjueeritavad ega asukohad poleks äratuntavad. Kuigi kõik intervjueeritavad andsid loa oma nime kasutamiseks, otsustasin laste anonüümsuse tagamiseks seda mitte teha. Selleks kasutan analüüsi osas koodi, kus on ära toodud tema töökoht ja järjekorranumber. Lastekaitsetöötajate koodid on LK1 ja LK2, asenduskodu töötajate koodid on AK1 ja AK2 ning kinnise lasteasutuse töötaja kood on SS. Tulemuste selguse osas on oluline mainida, et AK1 ja LK1 on samast omavalitsusest.

2.4. Uurimuse käik

Intervjueeritavatega võtsin ühenduse e-posti teel, kus tutvustasin ennast ja selgitasin bakalaureusetööd ja selle eesmärki. Kinnise lasteasutuse töötajaga leppisin intervjuu kokku sotsiaalmeedias, töö eesmärki ega teemat ma talle selgitama ei pidanud, sest intervjueeritav on mu endine kolleeg ja teema sai ühises arutelus varasemalt valitud. Intervjuud toimusid 2020. aasta aprilli- ja maikuu jooksul, kolm intervjuud toimusid intervjueeritavate soovil näost-näku ning kaks seoses riigis kehtestatud eriolukorraga Skype vahendusel. Üks intervjuudest toimus asenduskodus, üks kohvikus ning üks linnapargis.

Intervjuu alguses palusin luba salvestamiseks ning selgitasin eelmises alapeatükis välja toodud konfidentsiaalsuse põhimõtteid. Selgitasin, et töös ei kasuta nimesid, ei avalda asukohti või midagi, mille järgi saaks spetsialiste või lapsi identifitseerida. Intervjuude pikkused jäid 45 ja 70 minuti vahele.

Salvestasin intervjuud ning transkribeerisin need kasutades veebipõhist kõnetuvastust (kättesaadav aadressil <http://bark.phon.ioc.ee/webtrans/>). Kõik transkriptsioonid vaatasin üle ja parandasin masinvead.

3. Tulemused ja arutelu

Selles peatükis esitlen uurimistulemusi. Need on koondatud eri teemablokkidesse, mis said valitud intervjuukava teemade järgi.

3.1. Intervjueeritavate tööalane kokkupuude kinnise lasteasutuse teenusega

Alapeatükis annan ülevaate intervjueeritavate tööalasest kokkupuutest kinnise lasteasutusega.

LK1 omavalitsusest on kinnise lasteasutuse teenusel kaks last, kellest üks on asendushooldusel ja teine tavaperest. Tavapere lapsega töötab omavalitsuse lastekaitsetöötaja ja LK1 igapäevaselt selle lapsega tööd ei tee. Samuti on LK1 kinnises lasteasutuses töötanud, kui see oli veel erikool.

Kuigi sellest on palju aega möödas, on tal olemas ettekujutus ja arusaam, kuidas kinnises lasteasutuses viibimine lapsi mõjutab.

LK2 on kogemus kahe lapsega, kes on kinnise lasteasutuse teenusel viibinud. Neist üks viibis teenusel mõnda aega tagasi ja sai koju 2019. aasta suvel ning on pärit tavaperest, teine laps viibib teenusel praegu ja on ühtlasi asendushooldusel. LK2 on mõlemad juhtumid üle võtnud lahkuvalt spetsialistilt ning seetõttu pole tal kogemust lapse kinnise lasteasutuse teenusele suunamisega.

AK1 on põgusalt kokku puutunud erikoolidega, kui ta töötas maavalitsuses lastekaitse alal. Seda peamiselt võrgustikutöö kaudu, kui mõni laps jõudis alaealiste komisjoni ja tema oli lapse võrgustiku liige. Praegusel hetkel on üks laps asenduskodust kinnise lasteasutuse teenusel.

AK2 on kogemusi kahe lapsega. Üks laps, kes oli asendushooldusel ja hetkel on järelhooldusel, oli kinnise lasteasutuse teenusel umbes kolm aastat tagasi, teine on kinnise lasteasutuse teenusel praegu. Teine laps viibis selles asenduskodus aasta aega ja on tegelikult ühe teise omavalitsuse asenduskodust.

3.2. Lapse suunamine kinnisesse lasteasutusse

Uurimuses oli oluline teema lapse kinnisesse lasteasutusse suunamise korraldus. Seoses lapse suunamisega kinnise lasteasutuse teenusele tuli uurimuses välja, et see on keeruline otsus ning protsess.

Lastekaitsetöötaja jaoks on kinnine lasteasutus kui mõjutusvahend viimane valik ning üldiselt eelneb sellele aastatepikkune töö lapse ja tema võrgustikuga. Kinnine lasteasutus on kõige karmim mõjutusvahend, sest sellega piiratakse inimõigusi, täpsemalt liikumisvabadust (Sotsiaalkindlustusamet, i.a). Lapse suunamisel kinnisesse lasteasutusse suheldakse eelkõige Sotsiaalkindlustusametiga, mille töötaja nõustab lastekaitsetöötajat avalduse tegemisel.

„Üldse see suunamine erikooli oli minu jaoks väga raske otsus, ma väga tahtsin leida teisi võimalusi, et teda aidata, aga ühel hetkel need asjad tundusid, et asjad ei lahene.“ (LK1)

Koha taotlemine kinnisesse lasteasutusesse on pikk protsess. Lastekaitsetöötaja peab esitama avalduse Sotsiaalkindlustusametile, kust antakse hinnang teenusele suunamise vajadusest,

lastekaitsetöötaja esitab taotluse kohtule ning kohus teeb otsuse (Sotsiaalkindlustusamet, i.a). See võib mitu kuud aega võtta. Sageli on aga kinnises lasteasutuses kohad täis ning teenusele saamine võib viibida. Taotluse kirjutamine nii, et võõras inimene saaks lugedes aru, et laps on ohtlik endale või teistele ja et tal on vaja kinnise lasteasutuse teenust, on lastekaitsetöötajate arvates keerukas.

„Et saada sinna kirja see info, mis seal peab olema. Mulle endale tundub, et see on selline trikikoht. Et ma ise tehes seda tööd igapäevaselt mul on nii palju infot, see lugu ja ma olen sellega mitu aastat pusserdanud, aga panna see sinna taotlusesse kirja, et tuleb välja see, et ta on päriselt ohtlik endale või teistele, see on päris keerukas.“ (LK1)

Nad kahtlevad mingil määral ka Sotsiaalkindlustusameti rollis, sest ametnik teeb otsuse ja annab hinnangu tegelikult last kohtamata, hinnang tehakse lastekaitsetöötaja kirjaoskuse põhjal. Lastekaitsetöötaja (LK1) ja asenduskodude töötajad toovad välja, et lapse suunamine erikooli oli lihtsam ja kiirem protsess siis, kui eksisteerisid alaealiste komisjonid. See tähendas, et eri asutuste esindajad otsustasid, millist mõjutusvahendit õigusrikkumistega lapse suhtes kohaldada. Alaealiste komisjon oli neutraalne organ ning kinnisesse asutusse saatmine ei olnud ainuüksi lastekaitsetöötaja õlul. Asenduskodu töötaja (AK2) sõnul oli võimalus minna alaealiste komisjoni ette laste jaoks motiveeriva mõjuga käituda seaduskuulekalt.

„Iga kord oli seitse neutraalset inimest, kes näevad seda last, seda vanemat, seda võrgustikku, kooli, spetsialiste, kes lapse ümber oli ja siis kujunes see arvamus.“ (LK1)

Asenduskodude töötajate jaoks on lapse suunamine kinnise lasteasutuse teenusele samuti raske otsus. Samas teadvustavad nad, et teatud hetkeks pole enam muud mõjutusvahendit. Kinnisesse asutusse minemine on raske lapse jaoks, sest ta on harjunud teatud vabadusega, mis talt ära võetakse.

„Lapse jaoks oli see väga vahulik otsus.“ (AK1)

Võib juhtuda, et lapse suunamine kinnisesse lasteasutusse on kiire ja tegelikkuses ei jõuta last korralikult ette valmistada uueks elukorralduseks.

„Talle ei meeldinud see, see polnud tore otsus, et sellist pikka teavitusperioodi polnudki, et oli kohe autosse ja minek. Ja et ta ikka nuttis terve autosõidu.“ (LK1)

Peale kohtuotsuse või -määruse saamist viiakse laps esimesel võimalusel lastekaitsetöötaja ja lapsevanemate (asenduskodu puhul perevanemaga) kinnisesse lasteasutusse. See võib aega võtta paar tundi kuni paar päeva. Rühmakodu töötajad valmistavad ette lapse toa ning teavitavad rühmakaaslasti uue õpilase saabumisest. Lapse jaoks on kinnisesse lasteasutusse suunamine raske ja valus otsus, sest tema vabadusi ja õigusi piiratakse.

3.3. Lapse kohanemine kinnises lasteasutuses

Kohanemine kinnise lasteasutusega ja selle reeglitega võtab aega ning oleneb lapse eripäradest. Spetsialistide sõnul on kohanemine nende jaoks murekoht ning nad kardavad, et laps ei kohanegi uues keskkonnas. Enda kogemuse põhjal võin öelda, et ka peaaegu aasta asutuses viibinud laps ei pruugi olla täiesti kohanenud, samas ainult kuu aega viibinu võib tunda end mugavalt.

Lapse suunamisel kinnisesse lasteasutusse võttis lastekaitsetöötaja teadlikult n-ö pahalase rolli.

„Kui meil olid need esimesed võrgustikukohtumised koolis, siis nii kui mina midagi küsisin ta käest, siis tema ütles, et sina oled süüdi, et ma siin üldse olen, et seda ma sain kogu aeg.“ (LK1)

Tema jaoks oli oluline, et lapsel säiliks positiivsed suhted asenduskodu töötajatega ning jätkuks usaldussuhte ülesehitamine ja hoidmine lapse ning perevanemate vahel. Kuigi lastekaitsetöötaja suhe lapsega võiks ja peaks olema positiivne, siis lapse suhted asenduskoduga on tähtsamad. On oluline, et laps suhtleks perevanematega, kui ta on ära ning et perevanemad saaksid tal külas käia.

3.4. Võrgustiku liikmed ning nende roll lapse elus

Alapeatükis kirjeldan lapse ümber olevat võrgustikku ning võrgustiku liikmete rolli lapse elukorralduses. Uurimuses tuli välja, et võrgustikud on erinevad ja juhtumipõhised.

Iga lapse puhul on teda ümbritsev võrgustik erinev ning sõltub lapsest ja tema vajadustest ning eripäradest. On lapsi, kelle puhul kuulub võrgustikku ainult kinnine lasteasutus, lapsevanem(ad) ja lastekaitsetöötaja ning on lapsi, kelle võrgustikku kuulub erinevaid spetsialiste mitmetelt elualadelt. Nende hulka võivad kuuluda politsei, noorsoopolitsei, kool, erinevad nõustajad ja terapeudid, psühhiaatriakliinik ja lastemaja.

Peale lapse suunamist kinnise lasteasutuse teenusele suhtlevad lastekaitsetöötajad ja asenduskodu töötajad Maarjamaa hariduskolleegeiumi sotsiaalpedagoogi või sotsiaaltöö spetsialistiga, kelle rühmas laps elab. Üldiselt tegeleb igapäevaküsimustega asenduskodu, lastekaitsetöötaja on küll teadlik kõigest, aga talle jääb pigem toetav roll.

Asenduskodu roll lapse võrgustikus tema viibimisel KLATil sõltub asenduskodu töötajatest ning nende motivatsioonist. Lapsel peaks säilima kontakt ja usaldus perevanematega. On asenduskodusid, kust saadetakse laps kinnisesse asutusse ning sellel perioodil ei tööta ega suhtle lapsega, sest nad pole enam kodus ja nende probleemidega ei pea asenduskodu tegelema. See aga tekitab olukorra, kus laps kodukülastusele minnes või teenuselt lahkudes naaseb asenduskodusse, kus on täiskasvanud, kes pole tema vastu huvi tundnud ning kellega puudub kontakt ja usaldus. Selletõttu on lapsel oht riskikäitumiseks ja tagasilanguseks.

„Juba seadusest tulenevalt lapse eestkostja, kohalik omavalitsus, kool, kus laps on. /.../ Perevanemad ja terapeut.“ (AK1)

Kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajat kaasatakse üldiselt siis, kui on mõne tähtsama last puudutav otsuse tegemine. Samuti teavitab kooli töötaja lastekaitsetöötajat lapse lubamisest kodukülastusele. Asenduskodude töötajad leiavad, et igast asjast nad lastekaitsetöötajat ei teavita, kui see pole tema tööülesannete pädevuses või kui lastekaitsetöötaja asjasse ei puutu. See on vältimaks segadusi ning informatsiooni üleküllust. Samuti on lapsel keeruline järke

pidada, kui mõne teemaga tegeleb samal ajal mitu inimest. Seega on oluline süsteemsus võrgustikus ning et igal inimesel oleks väga konkreetne roll ja ülesanded. Lastekaitsetöötaja (siinkohal LK1) jaoks on aga oluline iga last puudutava aspektiga kursis olla. See aitab tal teha paremaid otsuseid.

„Kuna see laps on oma elu väga keeruliseks elanud, siis tema asjadega olen ma väga kursis.“
(LK1)

Lastekaitsetöötajate kaasamine igapäevaküsimustesse sõltub ka konkreetse spetsialisti huvist lapse vastu ning kui palju ta tegelikult lapsega on kokku puutunud. Mõningatel juhtudel jääb lastekaitsetöötaja pea täielikult kõrvale ning reaalsuses kohtub ta lapsega, kes kinnises lasteasutuses on, kord või kaks aastas. Sellisel juhul on oluline, et asenduskodu oleks aktiivne, pädev ning motiveeritud olema esmaseks kontaktisikuks nii lapse kui kinnise lasteasutuse jaoks.

„/.../ võib-olla isegi kohalik omavalitsus nagu jäi sealt pigem nagu kõrvale, no mis seal ka, võib-olla mõistlik, et ei ole ju vaja telefoni mängida, et loomulikult need inimesed, kes kõige paremini teavad, on kõige pädevamad, et nad suhtlevad otse.“ (AK2)

Asendushooldusel oleva lapse jaoks on oluline omada kontakti bioloogilise pere või sugulastega, et laps oleks teadlik enda päritolust. Kui aga tegemist on väärkoheldud või hüljatud lapsega, siis tekib dilemma – kas lapsel on ohutu bioloogilise perega suhelda. Lastekaitsetöötaja ja asenduskodu töötajad teevad pidevalt riskianalüüsi, kuidas lapsele mõjuks sugulaste külastamine ning kas see oleks ohutu. See on keeruline kui laps ise tahab suhelda oma perega, sealhulgas ka nendega, kes on last väärkohelnud või hüljanud.

„Lapsel on hästi tugev emotsionaalne side ja kõikide nendega, kes on ka teda väärkohelnud peres ja hüljanud ja reetnud.“ (AK1)

Olukord, kus lapse lähisugulane, kes on hooliv ja soovib lapsega suhelda, elab lähestikku väärkohtlejaga, on spetsialistide jaoks eriti raske. Nad tahavad, et laps saaks pereliikmega suhelda, aga see võib panna lapse ohtlikkusse olukorda, kui ta peaks kokku puutuma väärkohtlejaga.

„Mingid keerulisemad situatsioonid on olnud seoses sellega, et kellega asendushooldusel olev laps bioloogilisest sugulastest suhelda võib. Vanematelt on hooldusõigus täielikult ära võetud ja vanemad pole ka pildil, küll aga on natuke teisi sugulasi.“ (LK1)

Ükski spetsialist aga ei saa last sundida oma päritoluperekonnaga suhtlema, kui laps seda ei soovi, seetõttu on ka asendushooldusel olevaid lapsi, kes oma pereliikmetega ei suhtle. Üldises praktikas soositakse ja julgustatakse lapse bioloogilise perega suhtlema.

3.5. Koostöö kinnise lasteasutuse teenusel viibiva lapse võrgustikuga

Alapeatükis kirjeldan millist koostööd võrgustikuliikmed teevad.

Kõik intervjueeritavad märkisid, et suheldakse peamiselt laste igapäevaelu korralduse osas. Infovahetus on pidev ja pea igapäevane ning katab kõiki teemasid, mis last puudutavad: alates riiete ja maiustuste saatmisest kooli kuni võrgustikukohtumisteni. Kinnise lasteasutuse sotsiaalpedagoog või sotsiaaltöö spetsialist annab pidevalt võrgustikule ülevaate lapse toimetuleku, arengu ja vajaduste kohta. See hõlmab nii lapse toimetulekut ja hindeid koolis, toimetulekut rühmakodus ning edusamme huviringides ja rühmatöodes.

Kinnine lasteasutus korraldab enamasti ka lapse rehabilitatsiooniteenuseid. Kui kooli töötajate hinnangul on lapsel vaja psühhiaatrilist abi või mõnda teraapiavormi, siis tehakse vastav ettepanek võrgustikule ning kool vastutab selle eest, et laps vastavat abi saaks. Lapsele leitakse sobiv psühhiaater või terapeut ning korraldatakse lapse transport kohtumistele.

Kui laps saab nädalavahetuseks või koolivaheajaks koju, siis saadab kooli töötaja asenduskodule ja lastekaitsetöötajale nädala kokkuvõtte ning asenduskodu annab hiljem ülevaate, kuidas kodukülastus läks. Lapse hea käitumine koolis ja rühmakodus on eelduseks

kodukülastusele saamiseks ning kodukülastuse positiivne möödumine on eelduseks järgmisele kodukülastusele.

Kui lapsel tekib kodus või koolis probleeme, siis antakse neist ülevaade ja arutatakse, kuidas last aidata ning probleemi lahendada. Peamised probleemid, mis lapsel võivad tekkida on üldiselt käitumisega seotud. Ühe lapse puhul, kes reageerib konfliktsetes olukordades sageli ebaadekvaatselt, otsustasid kooli töötajad, lastekaitsetöötaja ning asenduskodu töötajad ühiselt, et laps peaks käima vihateraapias. Sotsiaaltöö spetsialist leidis sobiva terapeudi ning korraldas lapse kohtumistel käimise.

„No ikkagi puht mingid korralduslikud, et seal on kaks teemat, et sellised lapse õppeedukuse ja sellega ja puht sellised noh, korralduslikud, et kes tuleb järgi või kes viib arsti juurde või kes viib teda trenni.“ (AK1)

Kooli rühmakodu töötajad annavad teada sotsiaaltöö spetsialistile, kui lapsel on midagi vaja, nt riideid, hügieenitarbeid või midagi muud olulist. Sotsiaaltöö spetsialist omakorda võtab ühendust asenduskoduga, kust korraldatakse paki saatmine. Sageli teatab ka laps ise koju, kui tal midagi vaja on ning rühmakodu töötajad toimetavad paki postkontorist lapsele. Kui lapsele on vaja uusi riideid, siis võib kasvataja ka temaga linnakülastusele minna, mille jooksul vajalikud asjad soetatakse. Sellisel juhul saadab asenduskodu kasvatajale pangapäilekandega vajaliku summa raha.

„Riideid on vaja ja hügieenitarbeid kõike, mingeid asju. Siis oli see, et igal kolmapäeval või mis iganes nädalapäev see oli, oli tal siis nagu omatoidu päev või mingi asi ja sõitsin sinna ja viisin tavaari talle.“ (AK2)

Peale igapäevase suhtluse toimuvad ka võrgustikukohtumised. Enamasti on nende kokkukutsujaks kinnine lasteasutus ning üldiselt toimuvad need õppeaasta lõppedes või kui lapse kohtumäärus hakkab läbi saama. Nendel kohtumistel arutatakse lapse toimetulekut ning valmidust naasma tavaellu. Oma seisukoha lapse toimetuleku kohta kinnises lasteasutuses esitavad nii kasvatajad kui lapse õpetajad. Lapse toimetuleku kohta kodus annavad ülevaate

asenduskodu töötajad. Vastavalt kõigi osapoolte arvamustele luuakse ühiselt seisukoht, kas laps on valmis koju naasma või otsustatakse määruse pikendamist taodelda.

On näha, et need küsimused, mille osas suheldakse on igal teemal. Seda võib võrrelda lapsevanema igapäevaeluga: kas laps panna trenni, lapsel on vaja uusi pükse, laps on vaja viia arsti juurde. Ainus vahe võrreldes tavaperega on see, et nende teemadega ja laste vajadustega tegeleb mitu erinevat spetsialisti.

3.6. Koostöö positiivsed aspektid ja probleemolukorrad

Alapeatükis kirjeldan uurimuses esile tõusnud koostöö positiivseid ja negatiivseid külgi.

Kõik intervjuueeritavad tõid välja, et koostöö on üldiselt hea, küll aga on mõnede osapooltega probleeme. Enamus intervjuueeritavate arvates pole võimalustki, et koostööd ning regulaarset suhtlust eri osapoolte vahel poleks. Peale kinnise lasteasutuse sotsiaalpedagoogi või sotsiaaltöö spetsialisti peavad intervjuueeritavad oluliseks suhtlust teiste kooli töötajatega: õpetajad, tugipersonal ja rühmakodu kasvatajad, kes annavad omapoolset sisendit ning vaadet lapse arengule ja toimetulekule. Kõik toonitavad, et koolipoolne informatsioonivahetus on alati sujuv ja aktuaalne.

„On olnud õpetajad, muud tugispetsialistid, rühmakodu töötajad. Olen saanud väga laiaplaanilist tagasisidet, et kuidas päriselt läheb, millised on kitsaskohad.“ (LK1)

„Ma arvan, et ongi see hästi, et see info on liikunud, et me oleme kokku saanud koolis, nüüd siis veebikeskkonnas.“ (AK1)

„See, mis sealt kooli poolt tuleb, on nagu ääretult professionaalne ja väga hea.“ (LK2)

Sotsiaaltöö spetsialist toob välja asenduskodu, mis on ühe lapse pärast teinud ümber terve asenduskodu ja töökorralduse süsteemi, sest laps on teistele lastele ohtlik. Asenduskodu on

aktsepteerinud, et nad peavad kandma hoolt ohtliku lapse eest ning teinud omalt poolt kõik, et igal osapoolel oleks turvaline.

Mainitakse ka probleeme eri osapooltega. Kooli sotsiaaltöö spetsialist kirjeldab, et on väga erinevaid asenduskodusid erisuguste muredega. Ühel juhul elab teismeline laps koos väikeste lastega ning tal pole asenduskodus võimalusi suhtluseks omavanustega. Asenduskodu töötajad ei jõua väikeste laste kõrvalt suunata teismelist suhtlema sobivate eakaaslastega. Teisel juhul elab teismeline koos vaimse alaarenguga lastega ning tal pole olnud võimalusi suhelda eakaaslastega. Mõlemal juhul on lapsed leidnud endale sõbrad, kes ei mõju neile hästi. On tekkinud olukord, kus lastele on täiskasvanud usaldusisikuks lastekaitsetöötaja, mitte asenduskodu töötaja. Ühes mõttes on positiivne, et lastel on usaldus ametniku vastu, aga neil ei ole tegelikkuses ettekujutust perekonna toimimisest, sest asenduskodu pole tekitanud peresarnast eluolu.

„Laps nagu unustatakse meie teenusele. /.../ Asenduskodul on pigem pakisaatja roll.“ (SS)

Ühe lapse puhul tekitab probleeme keelebarjäär, sest asenduskodu töötajad ei räägi eesti keelt. Nii lastekaitsetöötaja (siinkohal LK2) kui sotsiaaltöö spetsialist märgivad, et asenduskodu ei tunne lapse vastu piisavat huvi ega näita üles initsiatiivi lapsega suhtlemiseks. Lapse ja asenduskodu töötajate vahel pole vastastikust usaldussuhet: laps tunnetab, et asenduskodu töötajad teda sinna ei taha ning asenduskodu töötajad pole pädevad, et töötada käitumishäiretega lapsega.

„Tihtipeale need noored, kes saadetakse KLAT teenusele, nad on oma käitumise ja kõigega, nii öelda, et nad on lihtsalt need inimesed nagu nii välja vihanud ja ma tegelikult, ma saan aru nendest inimesest, kes asenduskodudes töötavad, neil ongi nii keeruline nendega toime tulla.“ (LK2)

Sotsiaalvaldkonnas on suur tööjõu voolavus ning kooli sotsiaaltöö spetsialist toob näite juhtumist, kus ühe asenduskodus elava lapse puhul vahetus lastekaitsetöötaja lühikese aja jooksul mitu korda. Lahkuv lastekaitsetöötaja ei andnud juhtumit korralikult üle ning suve lõpus kinnisest lasteasutusest lahkudes polnud lapsel koolikohta. Laps sai kooli nimekirja alles

oktoobrikuus ning sinna ta ei jõudnudki. Seetõttu oli tagasilangus kiire ja laps naasis kinnisesse lasteasutusse juba uuel kalendriaastal.

Asenduskodu töötaja (siinkohal AK2) mainib ka lastekaitsetöötaja paindumatust ning keskendumist rohkem bürokraatiale, kui lapsele endale.

„See, et see sisuline töö ei ole niivõrd tähtis kui see, et sa pead kuskil mingisuguse kohtumise protokollile kuskile enda on mappi panema. Mida ma tahan nagu bürokraadi, kui ametniku all silmas pidades, et siis see ongi see, et see protsess ja see tulemus, vaid on mingisugune mingi konkreetne, mingi väike lõik, mis on vaja ära teha. Mõnikord võib juhtuda vist, et see noor või just nimelt see nagu siht, viimane eesmärk. See unustatakse nagu ära.“ (AK2)

Peamine probleem, mis esile tõusis, on asenduskodude huvipuudus laste vastu, kes suunatakse kinnise lasteasutuse teenusele. Kuna laps pole enam ööpäevaringselt nende juures, siis pole justkui laps enam nende vastutada. Asenduskodu töötajate ja lapse vahel pole usalduslikku suhet ning laps saab aru, et koju teda ei oodata. Kui selline situatsioon tekib, siis on oht tagasilanguseks ning lapse pöördumist vanade halbade harjumuste juurde.

3.7. Lapse lahkumine kinnise lasteasutuse teenuselt

Alapeatükis kirjeldan, kuidas intervjueeritavad valmistavad ette last kinnise lasteasutuse teenuselt lahkuma ning tavaellu naasma. Uurimuses tuli välja, et oleks vajalik jätkuteenus või tugiprogramm, sest kui lapse keskkond ei soosi rehabiliteerimist, on tagasilangus kerge ja kiire.

Kinnises lasteasutus algab lapse ettevalmistamine tavaellu naasmiseks pea et kohe, kui laps saabub. Selleks on elementaarsete eluoskuste õppimine: endale söögi valmistamine, laua taga söömine, enda järelt koristamine, isiklik hügieen. Ühistes tegevustes enda rühmas, koos teiste rühmadega ja koolis õpib laps sotsiaalseid oskuseid. Väljasõidud arendavad lapse sotsiaalseid, hariduslikke ja kultuurilisi pädevusi.

Kinnine lasteasutus julgustab last suhtlemaks oma perekonnaga või asenduskoduga. Kontakti hoidmine on oluline, et lapsel ei kaoks sidemed ja usaldus koduga. Kodukülastuste eesmärgiks on samuti julgustamine perevanematega suhtlema ning näha, kuidas saab laps oma

tavakeskkonnas hakkama. Kinnise lasteasutuse sotsiaalpedagoog või sotsiaaltöö spetsialist toetab asenduskodu kodukülastuse korraldusel. On oluline, et lapsel säiliks sarnased reeglid ja rutiin, nagu tal on KLATil viibides. Kuna laps elab kinnises lasteasutuses vähemalt ühe aasta ning tihti ka kauem, siis tekib tal kontakt ja usaldus rühmakodu kasvatajatega. Tavaliselt on lapsel üks kasvataja, keda ta kõige rohkem usaldab. Kõik intervjuueeritavad tõid välja, et ideaalses olukorras jätkaks see kasvataja lapsega suhtlemist peale teenuselt lahkumist ja oleks talle toeks ka edaspidi. Sotsiaaltöö spetsialist toob välja, et ta ei tea ühtegi korda, kui kasvataja lapsega suhtlust jätkaks. Sellel on erinevaid põhjused: kasvatajal lihtsalt pole aega, rahastuse puudumine, füüsiline kaugus. Intervjuueeritavate arvates võiks olla kinnise lasteasutuse teenusel ka jätkutugi või -programm, et toetada lapse toimetulekut tavakeskkonnas ning vältida tagasilangust. Sageli ei soovi laps ise suhelda, ta tahab kinnise asutuse selja taha jätta ning eluga edasi liikuda. Sotsiaaltöö spetsialist märgib, et lapse lahkumisel teenuselt on kinnine lasteasutus alati väljendanud valmidust last edasi toetada, olla võrgustikus ning toetada nii perekonda kui ka lapse uut kooli lapse vastuvõtmisel. Samuti julgustatakse last, et tema aeg-ajalt endast teada annaks, kuidas tal läheb. Üldiselt lapse uus kool kinnise lasteasutusega koostööd ei tee ning selle põhjuseid ei oska keegi öelda.

„Me pakkusime, et ta võiks Tartusse kooli tulla, siis oleme üksteisele lähedal ja saame teda toetada ja aidata.“ (SS)

Selleks, et sojendada asenduskodu ja lapse omavahelist suhet, on üks lastekaitsetöötaja palunud Sotsiaalkindlustusametilt mitmedimensioonilist pereteraapiat.

Kas kinnise lasteasutuse teenus annab soovitud tulemusi, st kas peale teenuselt lahkumist laps käitub õiguskuulekalt, on minu intervjuueeritud spetsialistide jaoks teine murekoht.

„Teenus praegu, et kas see ennast lihtsalt õigustab. See selgub ka hiljem ja mõnikord hoopis aastaid hiljem.“ (AK2)

Kõik intervjuueeritavad arvavad, et lapsel on peale teenuselt lahkumist vaja tugiisikut, aga see sõltub lapse motivatsioonist ja tahtest. Üldiselt on valik, kuidas oma elu edasi elada, kas minna edasi õppima ja olla seaduskuulekas või jätkata harjumuspärase riskikäitumisega, siiski lapse teha.

4. Arutelu

Selles peatükis arutlen uurimuses esile tõusnud teemade üle, mis on seotud kirjanduses välja tooduga.

Lapse suunamine kinnisesse lasteasutusse

Intervjuudes selgus, et osad spetsialistid kahtlevad Sotsiaalkindlustusameti rollis lapse suunamisel kinnisesse lasteasutusse. See tekitab lastekaitsetöötajates pinget ja tunnet, et nende tööd seatakse kahtluse alla. Sotsiaalkindlustusamet osaleb võrgustikutöös, kui kohalik omavalitsus on selleks soovi esitanud, samas intervjueeritavate sõnul üritavad nad ametnike arvu pigem väiksenä hoida.

Praegune süsteem, kus taotluse lapse suunamiseks kinnisesse lasteasutusse teeb lastekaitsetöötaja üksinda ning Sotsiaalkindlustusamet teeb otsuse taotluse põhjal, paneb liiga suure vastutuse ja töökoormuse ühele inimesele. Lastekaitsetöötajal on võimalus konsulteerida Sotsiaalkindlustusameti töötajatega, kes nõustavad teda taotluse kirjutamisel. Enne alaealiste mõjutusvahendite seaduse tühistamist tegi otsuse lapse erikooli suunamiseks alaealiste komisjon. Nende kaotamine oli osade intervjueeritavate hinnangul ennatlik otsus. Alaealiste komisjonid moodustasid võrgustiku, mille liikmed olid erinevad spetsialistid ning nende töö eesmärk polnud lapsi karistada, vaid aidata suunata laps paremale teele. Isegi kui otsuseks oli teatud arv tunde üldkasulikku tööd, siis laps sai aru, et igal teol on tagajärg.

Võrgustiku liikmed ja nende roll lapse elus

Igal lapsel on erinev võrgustik vastavalt tema vajadustele.

Uurimusest selgus, et probleemseim koostööpartner võrgustikus on asenduskodud, kuna neil ei ole huvi ega motivatsiooni kinnises lasteasutuses viibiva lapse elus olla. Laps saadetakse justkui ära ning on teiste inimeste vastutada. Lastekaitsetöötajatel on pigem toetav roll, aga kui lapsel puudub usalduslik suhe enda koduga, siis võib tekkida olukord, kus lapse esmaseks usaldusisikuks on kohaliku omavalitsuse ametnik.

Asenduskodude roll sõltub töötajate motivatsioonist ning pädevusest lapse elus osaleda ja talle toeks olla. Asenduskodusid on erinevaid: osad näevad palju vaeva, et last igal võimalusel

toetada, kui ta kinnises lasteasutuses viibib, aga on ka neid, kus töötajatel pole motivatsiooni lapse elus olla. Kui asenduskodu töötajaid ei suhtle lapsega teenusel viibides, ei teki usaldussuhet, mis on asenduskodu lapsele tähtis (Rabley, 2014).

Asenduskodud, kus elavad käitumisprobleemidega lapsed, võiksid rohkem tuge paluda kohalikult omavalitsuselt, Sotsiaalkindlustusametilt ning ka tervishoiuspetsialistidelt. Kui lapse käitumisprobleemid on tingitud lapseõlvetraumast, siis on eriti oluline, et laps saaks psühhiaatrilist ja terapeutilist abi. Samuti on oluline, et asenduskodude töötajad oleksid pädevad töötama igasuguse taustaga lastega ning seetõttu on oluline nende haridus ja täiendusõpe. Asenduskodu eesmärk on olla lapsele perekonnaks ja koduks, seega ei tohi töötajad käitumisprobleemidega last ja tema vajadusi eirata.

Koostöö kinnise lasteasutuse teenusel viibiva lapse võrgustikuga. Koostöö positiivsed aspektid ja probleemolukorrad

Koostöö kvaliteet sõltub spetsialisti pädevusest ja motivatsioonist: mida pädevam spetsialist on ja mida rohkem ta lapsest huvitub, seda parem on koostöö (Hesjedal jt, 2015). Kui mingi osapool võrgustikust lapsest ei huvitu, kannatab terve võrgustik. Teistele spetsialistidele laskub uus ülesanne: motiveerida osapoolt rohkem kaasa töötama. Et lapse ja asenduskodu omavahelist suhet parendada, on mitmeid võimalusi. Üks nendest on mitmedimensiooniline pereteraapia. Siinkohal tekib aga küsimus, et milline asenduskodu töötaja teraapias osaleks ning kas lapsel on üldse huvi suhete parendamiseks. On oluline kaasata last teda puudutavatesse võrgustikukohtumistesse ja otsustesse (Lasteombudsman, 2013). ÜRO laste õiguste konventsiooni (1989) järgi on laps olenemata tema vanusest sõltumatu ning aktiivne õiguste kandja ning seetõttu tuleb laps ära kuulata ja igal võimalusel tema arvamust arvesse võtta.

Uurimusest tõusis esile, et on koostööprobleeme asenduskodudega. Enamasti asenduskodu ei huvitu lapsest, kui ta on kinnisesse lasteasutusse suunatud, sest laps ei ole enam asenduskodus ja lapse probleemidega tegeleb keegi teine. Selgus, et olenevalt omavalitsuse suurusest ning asukohast võib samuti probleeme tekkida. Suurtes omavalitsustes pole kogukonda, see on anonüümne ja abivajav laps jääb märkamata. Asenduskodu asukoht võib tekitada keelebarjääri – asenduskodu töötajad ei kõnele eesti keelt ning teised spetsialistid ei kõnele vene keelt ning seetõttu võib tähtis informatsioon keelebarjääri tõttu kellelegi saamata jääda. Lapse toetamiseks on oluline, et asenduskodu töötajad ja ka lapsed ise oskaksid eesti keelt, et saada kinnises lasteasutuses täisväärtuslikku teenust.

Lapse lahkumine kinnise lasteasutuse teenuselt

Kinnise lasteasutuse üks eesmärk on toetada last igapäevaelus iseseisvalt hakkama saamisega. Seega algab ettevalmistus lapse lahkumiseks kohe kui laps kinnisesse lasteasutusse jõuab. Sageli jõuab teenusele laps, kes pole elu sees endale süüa teinud või isegi tavalist toitu söönud, ei oska hoida isiklikku hügieeni või pole kunagi voodis maganud. Sel juhul toetavad rühmakodu töötajad last kõige elementaarsemate eluoskuste omandamisel. Eluoskuste õpetamisel on roll rühmakodu töötajatel, kes lastega kõige rohkem koos viibivad.

Lapse sotsiaalpedagoog või sotsiaaltöö spetsialist toetab asenduskodu ja kohalikku omavalitsust kodukülastuste korraldamisel. Kodukülastuste eesmärgiks on sidemete hoidmine perega, lapse resotsialiseerumine ja õppimine ühiskondlikest normidest kinni pidama (Noorkõiv, 2016). Kui laps kinnise lasteasutuse teenuselt lahkub, naaseb ta koju ning seetõttu on oluline, et ta seal ka vahepeal käiks.

Kinnine lasteasutus on valmis toetama last ja tema võrgustikku ka peale lapse teenuselt lahkumist. Seetõttu on oluline, et lapse uus kool suhtleks kinnise lasteasutusega, sest selle töötajad tunnevad last hästi ja teistele spetsialistidele nõu anda lapse toetamiseks.

Lapse ettevalmistus teenuselt lahkumiseks on oluline protsess. Kui laps on olnud aasta või kauem kinnises lasteasutuses on oluline, et kodus oleks tal sarnane päevakava, rutiin ning reeglid. Lapsel peab tekkima harjumus teatud kellaaegadel õppima, sööma, olema sõpradega. Samuti on oluline, et kui lapsel ei õnnestu mõnest kokkuleppest kinni pidada, näiteks ei jõua ta kokku lepitud ajaks koju, siis annab ta sellest asenduskodu töötajale teada. Seda harjutatakse juba kodukülastustel. Kui laps kinnises lasteasutuses põhikooli ei lõpeta, siis valib laps ja võrgustik talle uue kooli. Enamasti ei valita kooli, kus laps enne käis, et vältida samu sõpru. Samuti eelistatakse väiksemat kooli, et laps paremini hakkama saaks.

Spetsialistid näevad vajadust jätkutoele või -programmidele, mis toetab last tavaellu naasmisel ja vältimaks lapse tagasilangust. Kinnise lasteasutuse rühmakodu töötaja, kellel on lapsega tekkinud positiivne ja usalduslik suhe, võiks lapsega suhelda ka peale teenuselt lahkumist. Kuigi see võib füüsilisest kaugusest ja töötaja ajalitest piirangutest olla keeruline, siis tänapäeval eksisteerivate võimalustega, nt Facebook, oleks suhtlemine edasipidi võimalik. See sõltub töötaja valmidusest ja lapse soovist. Jätkutugi peaks olema osa kinnise lasteasutuse teenusest.

Kokkuvõte

Minu töö eesmärk oli uurida kinnise lasteasutuse, asenduskodu ja kohaliku omavalitsuse koostööd kinnise lasteasutuse teenusel viibiva lapse toetamiseks. Uurisin kellega ja kuidas tehakse koostööd enne lapse suunamist kinnisesse lasteasutusse, milline on koostöö perioodil, mil laps kinnises lasteasutuses viibib ning kas ja kuidas toimub koostöö lapse lahkumisel kinnisest lasteasutusest.

Lähtudes eesmärgist ja uurimisküsimustest tegin koostas in poolstruktureeritud intervjuukava, mis jagunes neljaks teemaplokiks (intervjueeritava tööalane profiil, koostöö kinnise lasteasutuse teenusele arvatud laste võrgustikuga, koostöö kinnise lasteasutuse teenusel olevate laste hariduse omandamise ja elukorralduse küsimustes ning koostöö kinnise lasteasutuse teenuselt lahkuvate laste jätkutoe küsimustes). Tegin viis intervjuud: kaks lastekaitsetöötajatega, kaks asenduskodu töötajatega ning ühe kinnise lasteasutuse töötajaga. Kogutud andmete töötlemiseks kasutasin kvalitatiivset sisuanalüüsi, sest see on tundlik ja annab võimaluse pöörata tähelepanu ka harva esinevatele nähtustele (Kalmus jt, 2015).

Koostöö analüüsimiseks kasutasin Bedwelli jt (2012) definitsiooni koostööst.

Tulemusi analüüsid selgus, et koostöö erinevate spetsialistide vahel on enamasti hea, igapäevane ja toimub kõikides last ja tema elu puudutavates küsimustes.

Koostööprobleeme on enamasti asenduskodudega, kes peale lapse suunamist kinnisesse lasteasutusse ei soovi lapsega suhelda ning eiravad last ja tema vajadusi. Samuti osutus, et üheks koostööd pärssivaks osaks on keelebarjäär – olenevalt asenduskodu asukohast on selle töötajad vene keelt kõnelevad inimesed, kelle eesti keele oskus pole piisav, et saada aru last puudutavast informatsioonist. Kui asenduskodu eirab last ja tema vajadusi perioodil, mil laps kinnises lasteasutuses on, tekib oht tagasilanguseks peale lapse teenuselt lahkumist.

Intervjuude käigus selgus, et lapse suunamine kinnisesse lasteasutusse on uue teenuse tõttu üksnes lastekaitsetöötaja õlul. Lastekaitsetöötajad tunnevad, et Sotsiaalkindlustusamet paneb nende töö kahtluse alla, sest otsus lapse suunamiseks tehakse taotluse põhjal ilma lapse ja tema võrgustikuga kohtumata. Taotlus lapse suunamiseks kinnisesse lasteasutusse on lastekaitsetöötajate jaoks suur töökoormus.

Analüüsi tehes tuli välja, et kinnise lasteasutuse teenuse suurim puudujääk on jätkutoe puudumine. Kuigi kinnisel lasteasutusel on valmidus last ja tema võrgustikku edaspidi toetama, ei ole praeguses praktikas seda teiste osapoolte huvi puuduse tõttu tehtud. Lastekaitse- ja

asenduskodude töötajate arvates oleks parim toetusmeede, kui lapse rühmakodu kasvataja, kellega lapsel on usalduslik ja positiivne suhe, suhtleks lapsega ka edasi ja oleks talle kui tugiisik.

Lähtuvalt uurimuse tulemustest teen järgmised ettepanekud:

1. Kinnise lasteasutuse teenuse puhul tuleb luua jätkutugi või -programm, et toetada last tavaellu naasmisel ja vältida tagasilangusi.
2. Asenduskodusid, kus elavad kinnise lasteasutuse teenusel viibivad lapsed, tuleb toetada, nõustada ja julgustada, et nad oleksid lapse elus positiivsel kohal.
3. Asenduskodude töötajad, kelle emakeel pole eesti keel, peavad oskama eesti keelt suhtlustasemel ja erialase sõnavaraga, et nad oskaksid jälgida kinnise lasteasutuse ettepanekuid lapse toetamisel ja koostöö kvaliteet ei kannataks.

Kasutatud kirjandus

Atwool, N. (2006). Attachment and resilience: Implications for children in care. *Child Care in Practice*(4) 315–330. doi:10.1080/13575270600863226

Basic, G. (2018). Observed successful collaboration in social work practice: Coherent triads in Swedish juvenile care. *European Journal of Social Work*, 21(2), 193-206. doi:10.1080/13691457.2017.1289897

Bedwell, W. E., DiazGranados, D., Kramer, W. S., Salas, E., Salazar, M. ja Wildman, J. L. (2012). Collaboration at work: An integrative multilevel conceptualization. *Human Resource Management Review*(22), 128-145. doi: 10.1016/j.hrmr.2011.11.007

Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss*. New York: Basic Books

Bowlby, J. (1979). *The Making and Breaking of Affectional Bonds*. Abington: Routledge

Chilcott, J., Cooke, J., Duenas, A., Everson-Hock, E. S., Goyder, E., Guillaume, L., Jones, R., Papaioannou, D., Payne, N., Sheppard, L. M. ja Swann, C. (2011). Factors associated with outcomes for looked-after children and young people: a correlates review of the literature. *Child: Care, Health & Development*, 37(5), 613-622. doi: 10.1111/j.1365-2214.2011.01226.x

Darden, J., S., Day, A., G., Somers, C. ja Yoon J. (2015). Using Cross-system Communication to Promote Educational Well-being of Foster Children: Recommendations for a National Research, Practice, and Policy Agenda. *Children & Schools*, 37(1), 54-62.

Feofanova, M., Vaiksaar, P. ja Välba, E. Kinnise lasteasutuse teenus. *Sotsiaaltöö*, 2018(4), 41-43

Grant, D., Hardy, C. ja Lawrence T. B. (2005). Discourse and Collaboration: The Role of Conversations and Collective Identity. *The Academy of Management Review*, 30(1), 58-77. Kasutatud 12.04.2020, <https://www.jstor.org/stable/20159095>

Hernandez-Mekonnen, R., Matone, M., Mollen, C., Noonan, K., Rubin, D., Watts, C. ja Zlotnik, S. (2012). Cross-system barriers to educational success for children in foster care: The front line perspective. *Children and Youth Services Review*, 34(2), 403-408. doi: 10.1016/j.chilyouth.2011.11.006

- Hesjedal, E., Hetland, H., ja Iversen, A. C. (2015). Interprofessional collaboration: Self-reported successful collaboration by teachers and social workers in multidisciplinary teams. *Child & Family Social Work*, 20(4), 437–445. doi:10.1111/cfs.12093
- Hodgkin, R. ja Newell, P. (2007). *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. Kasutatud 10.05.2020, https://www.unicef.org/publications/index_43110.html
- Kalmus, V., Linno, M. ja Masso, A. (2015). Sotsiaalteaduslike andmekogumise ja -analüüsi meetodite ning vahendite veebiõpik. Tartu: Tartu Ülikool. Kasutatud 10.05.2020, <http://samm.ut.ee/>
- Konks, K. P. (2019). *Erikooli roll lapse heaolu tagamisel – noorte tagasivaade erikoolis viibitud ajale*. Tartu: Tartu Ülikool
- Lastekaitseadus (12.12.2018). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 13.03.2020, <https://www.riigiteataja.ee/akt/112122018049>
- Lasteombudsman (2013). *Asenduskoduteenuse analüüs*. Õiguskantsleri Kantselei.
- Maarjamaa Hariduskolleegeiumi ametijuhendid seisuga 04.01.2020
- Maarjamaa Hariduskolleegeiumi arengukava 2020-2024*. (2019). Kasutatud 10.03.2020, https://www.mhk.edu.ee/sites/mhk.edu.ee/files/mhk_arengukava_2020-2024.pdf
- Melucci, A. (1989). *Nomads of the Present: Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society*. London: Hutchinson Radius
- Nagel, R. ja Palgi, G. (2019). Maarjamaa kooli hinnangul polnud 15-aastase tapja vägivaldsus ilmselge, üksikute kokkulepete eiramine pole koolis ebatavaline. *Delfi*, 11. august. Kasutatud 26.05.2020, <https://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/maarjamaa-kooli-hinnangul-polnud-15-aastase-tapja-vagivaldsus-ilmselge-üksikute-kokkulepete-eiramine-pole-koolis-ebatavaline?id=87097023>
- Nikonov, E. (2016). Õigusrikkumise toime pannud lapse abistamine. *Ajakiri Sotsiaaltöö*, 2016(4), 71-76.
- Noorkõiv, M. V. (2016). Kodukülastuse funktsioon erikooli kasvatusüsteemis. Tartu: Tartu Ülikool
- Ødegård, A. ja Strype, J. (2009). Perceptions of interprofessional collaboration within child mental health care in Norway. *Journal of Interprofessional Care*, 23(3), 286– 296.

- Pärn, M. (2018). *Alaealiste õigusrikkujate erikohtlemine*. Prokuratuuri aastaraamat 2018. Kasutatud 11.05.2020, <https://www.prokuratuur.ee/et/alaealiste-oigusrikkujate-erikohtlemine>
- Rabley, S., Preyde, M. ja Gharabaghi, K. (2014). A survey of adolescents' perceptions of their relationships with nonparental caregivers in group home settings: An attachment perspective. *Children and Youth Services Review*, 40. 61-70. doi:10.1016/j.childyouth.2014.02.012
- SA *Hoolekandeteenuste kodulehekülg*. (i.a). Kasutatud 10.03.2020, <https://www.hoolekandeteenused.ee/>
- Saar, H. (2015). *ÜRO lapse õiguste konventsiooni täiendav aruanne*. Tallinn: MTÜ Lastekaitse Liit
- Selg, M. (2019). Eetikapõhimõtted sotsiaaltöös. *Ajakiri Sotsiaaltöö*, 2019(4), 84-91
- Sotsiaalala töötaja eetikakoodeks*. (2005). Kasutatud 12.03.2020, https://www.eswa.ee/wp-content/uploads/2016/11/Eetikakoodeks_Avaldatud-ST.pdf
- Sotsiaalhoolekande seadus (28.12.2018). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 9.03.2020, <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122017066>
- Sotsiaalkindlustusameti kodulehekülg*. (i.a). Kasutatud 9.03.2020, <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/>
- Sotsiaalministeeriumi kodulehekülg*. (2018). Kasutatud 9.03.2020, <https://www.sm.ee/>
- Sotsiaaltöötaja, tase 6 kutsestandard*. (2019). SA Kutsekoda. Kasutatud 12.03.2020 https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10776653?from=viimati_kinnitatud
- Vanemliku hoolitsuseta laste asendushoolduse poliitika roheline raamat*. (2014). *Sotsiaalministeerium*. Kasutatud 10.05.2020, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Asendushooldus/ah_rr_dets_2014.pdf
- Õiguskantsleri kodulehekülg*. (i.a). Kasutatud 20.04.2020, <https://www.oiguskantsler.ee/>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Grete Maria Neppo,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

KINNISE LASTEASUTUSE, ASENDUSKODU JA KOHALIKU OMAVALITSUSE KOOSTÖÖ KINNISE LASTEASUTUSE TEENUSEL VIIBIVA LAPSE TOETAMISEKS

mille juhendaja on Dagmar Narusson,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Grete Maria Neppo

28.05.2020